Урок. Творення та відмінювання імен по батькові

Урок засвоєння нових знань і формування вмінь · 45 хв

Проблемне питання уроку: Чому від схожих імен Юрій і Григорій імена по батькові творяться по-різному і як за потреби не помилитися, звертаючись до людини на ім’я та по батькові?

Мета

Знаннєві	Діяльнісні	Ціннісні
• Учень/учениця називає суфікси -ович, -ич, -івн(а), за допомогою яких творяться чоловічі й жіночі імена по батькові. • Учень/учениця записує імена по батькові від імен Дмитро, Олексій, Юрій, Арсен, Ілля, Григорій, Микола, Яків та називає винятки. • Учень/учениця називає закінчення кличного відмінка імен по батькові (-у для чоловічих, -о для жіночих).	• Учень/учениця застосовує правило творення імен по батькові й утворює чоловічі та жіночі форми від поданих імен. • Учень/учениця знаходить і виправляє помилки у відмінюванні імені та по батькові в реченні. • Учень/учениця пояснює вибір написання, зокрема різницю між Анатолійович і Анатольович.	• Учень/учениця усвідомлює значення мовної норми для ввічливого й шанобливого звертання до людей. • Учень/учениця ставиться з повагою до культурної традиції називати людину на ім’я та по батькові.

Базові поняття і терміни

ім’я по батькові, суфікс, виняток, кличний відмінок, закінчення, морфологічна норма.

Форми роботи

- фронтальна бесіда й письмовий мозковий штурм
- робота з текстом підручника
- робота в парах із таблицею правила
- спостереження за мовним матеріалом
- редагування речень

Обладнання та реактиви

- слайд із таблицею правила творення чоловічих і жіночих імен по батькові (суфікси -ович, -ич, -івн(а) та винятки)
- слайд із прикладами відмінкових форм імені та по батькові (Олена Вікторівна, Ігор Дмитрович)
- картки з іменами для роботи в парах (Арсен, Ілля, Геннадій, Юліан, Лука, Григорій)
- слайд із реченнями з помилками для редагування
- зошити, підручник «Українська мова. 10 клас» (Голуб, Новосьолова)
- проєктор або екран із презентацією

Демонстрації

- Три пари слів Юрій і Юрійович, Григорій і Григорович, Микола і Миколайович на слайді — що схожі імена мають різні способи творення по батькові
- Таблиця правила з суфіксами -ович, -ич, -івн(а) і з винятками — що чоловічі форми мають -ович (рідше -ич), а жіночі завжди -івн(а)
- Пари Анатолійович і Анатольович, Олексійович і Олексович — що написання залежить від початкового імені (Анатолій чи Анатоль, Олексій чи Олекса)
- Відмінювання Олена Вікторівна і Ігор Дмитрович — що змінюються обидва слова й що закінчення збігаються з відмінками звичайних іменників
- Кличні форми Івановичу, Андрійовичу, Іванівно, Андріївно — що чоловічі форми закінчуються на -у, а жіночі на -о

Міжпредметні зв'язки

- Українська література — речення з творів З. Тулуб і Я. Гримайла, у яких імена по батькові вжито в різних відмінках (Ющук, с. 158)
- Громадянська освіта — ім’я по батькові в паспорті громадянина України та в ідентифікації особи (Голуб, с. 171–172, вправа 624)

Місце уроку в темі

Попередній урок: Відмінювання іменників і форма кличного відмінка, якою звертаємося до людини.

Наступний урок: § 59. Морфологічна помилка (повторення й узагальнення).

Безпека

- Під час роботи в парах учні залишаються на своїх місцях і не пересуваються класом, картки передають через сусідню парту лише після дозволу вчителя.
- Проєктор і екран вмикає лише вчитель, учні не торкаються кабелів і розеток.

- Інтернет на уроці не використовується, а розповідь для домашнього завдання за вибором готується вдома з сайтів, які схвалив учитель.
- Під час письмового мозкового штурму учні пишуть у зошитах і не залишають робочих місць.

Структура уроку

1. Організаційний момент — 1 хв
2. Актуалізація — 5 хв
3. Мотивація — 3 хв
4. Вивчення нового — 21 хв
5. Закріплення — 9 хв
6. Рефлексія — 4 хв
7. Домашнє завдання — 2 хв

Хід уроку

Організаційний момент 1 хв

Учитель: Вітається з класом, перевіряє готовність до уроку, оголошує тему уроку й нагадує, що сьогодні вчимося правильно називати людей на ім’я та по батькові.

Учні: Вітаються, готують зошити й підручники, записують тему уроку.

Тема уроку «Творення та відмінювання імен по батькові». Запис дати й теми в зошиті.

Актуалізація 5 хв

Учитель: Проводить мозковий штурм. Читає запитання по одному, дає на кожне хвилину-півтори, перевіряє відповіді фронтально.

Учні: Кожен письмово в зошиті одним рядком відповідає на запитання, потім зачитує й звіряє відповідь.

Запитання 1. У якому відмінку звертаємося до людини? Очікувана відповідь. У кличному. Запитання 2. Поставте в кличний відмінок слово Таня. Очікувана відповідь. Таню. Запитання 3. Поставте в кличний відмінок ім’я Дмитро. Очікувана відповідь. Дмитре. Запитання 4. Поставте в кличний відмінок ім’я Олексій. Очікувана відповідь. Олексію. Запитання 5. Від чого утворюється ім’я по батькові? Очікувана відповідь. Від імені батька.

Мотивація 3 хв

Учитель: Показує на слайді три пари слів з протиріччям, ставить запитання, чому схожі імена мають різні форми по батькові, і формулює проблемне питання уроку.

Учні: Спостерігають, висловлюють припущення двома-трьома репліками з місця.

Слайд. Юрій і Юрійович, Григорій і Григорович, Микола і Миколайович. Запитання вчителя. Що спільного в цих трьох імен і що незвичного в їхніх формах по батькові? Очікувана відповідь. Усі імена закінчуються на -ій або -а, але в одному випадку -ій зберігається, в другому випадає, у третьому з’являється -ай-. Проблемне питання уроку. Чому від схожих імен Юрій і Григорій імена по батькові творяться по-різному і як за потреби не помилитися, звертаючись до людини на ім’я та по батькові? Учні повертаються до нього в підсумку.

Вивчення нового 21 хв

Учитель: Організовує три активності. Пояснює правило з опорою на слайд із таблицею, керує роботою в парах і спостереженням, підсумовує алгоритм.

Учні: Працюють з текстом підручника, у парах заповнюють таблицю, спостерігають за прикладами й складають алгоритм відмінювання та звертання.

Активність 1 (7 хв). Робота з текстом підручника (Голуб, § 58, с. 170–171; Заболотний, § 46, с. 166–167; Ющук, § 46, с. 158). Учні читають правило. Запитання 1. Який суфікс додаємо до основи імені, щоб утворити чоловіче ім'я по батькові? Очікувана відповідь. Суфікс -ович, наприклад Дмитро і Дмитрович, Олексій і Олексійович, Ігор і Ігорович. Запитання 2. Які імена творять по батькові за допомогою суфікса -ич? Очікувана відповідь. Лука і Лукич (і Лукович), Сава і Савич (і Савович), Кузьма і Кузьмич (і Кузьмович), Хома і Хомич (і Хомович), Ілля і Ілліч, а також Яків і Якович. Запитання 3. Який суфікс мають жіночі імена по батькові? Очікувана відповідь. Суфікс -івн(а), наприклад Дмитро і Дмитрівна, Юрій і Юріївна, Ілля і Іллівна. Запитання 4. Назвіть винятки. Очікувана відповідь. Від імені Григорій складова -ій- випадає (Григорович, Григорівна), до основи імені Микола додається -ай- (Миколайович, Миколаївна), від імені Яків жіноча форма Яківна. Продукт активності. Виписані в зошит правило та винятки. Демонстрація. Слайд із таблицею правила, учні помічають, що чоловічі форми мають -ович, рідше -ич, а жіночі завжди -івн(а). Активність 2 (7 хв). Заповнення таблиці в парах. Кожна пара отримує картки з іменами Арсен, Ілля, Геннадій, Юліан, Лука, Григорій і заповнює три колонки, а саме ім'я, чоловіче ім'я по батькові, жіноче ім'я по батькові. Очікувані відповіді. Арсен, Арсенович, Арсенівна. Ілля, Ілліч, Іллівна. Геннадій, Геннадійович, Геннадіївна. Юліан, Юліанович, Юліанівна. Лука, Лукич (і Лукович), Луківна. Григорій, Григорович, Григорівна. Перевірка фронтальна за слайдом. Продукт активності. Заповнена таблиця з шести рядків. Демонстрація. Пари Анатолійович і Анатольович, Олексійович і Олексович. Запитання вчителя. Чим пояснити різницю в написанні? Очікувана відповідь. Вони утворені від різних імен, від Анатолій і Анатоль, від Олексій і Олекса. Активність 3 (7 хв). Спостереження за прикладами й складання алгоритму. Слайд. Олена Вікторівна, Олени Вікторівни, Олені Вікторівні, Олену Вікторівну, Оленою Вікторівною, Олено Вікторівно. Ігор Дмитрович, Ігоря Дмитровича, Ігорю Дмитровичу, Ігоря Дмитровича, Ігорем Дмитровичем, Ігорю Дмитровичу. Запитання 1. Що спільного в цих формах? Очікувана відповідь. Змінюються обидва слова, ім'я та по батькові, і стоять в одному відмінку. Для порівняння учні читають речення з творів (Ющук, с. 158) Потеплішало трохи на серці в Тараса Григоровича при думці, що скрізь є добрі люди (З. Тулуб) та Гострий розум у Кузьми Харитоновича (Я. Гримайло) і визначають відмінок імені та по батькові. Очікувана відповідь. Родовий, обидва слова змінюються разом. Запитання 2. Яке закінчення мають у кличному відмінку чоловічі й жіночі імена по батькові? Очікувана відповідь. Чоловічі мають закінчення -у (Івановичу, Андрійовичу), жіночі мають закінчення -о (Іванівно, Андріївно). Запитання 3. Де в житті потрібне вміння правильно записати ім'я по батькові? Очікувана відповідь. У документах, зокрема в паспорті громадянина України, особу ідентифікують за прізвищем, ім'ям та іменем по батькові. Продукт активності. Алгоритм з трьох кроків. Спершу визначити початкове ім'я, потім додати потрібний суфікс з урахуванням винятків, а далі змінити обидва слова за відмінками і для звертання вжити -у чи -о.

Закріплення 9 хв

Учитель: Організовує виконання чотирьох завдань з розділу consolidation_tasks, перевіряє їх фронтально, виправляє помилки й просить пояснити вибір.

Учні: Виконують завдання письмово в зошитах, пояснюють вибір написання, звіряють відповіді.

Рефлексія 4 хв

Учитель: Пропонує прийом «Одне речення» й просить письмово відповісти на проблемне питання, решту підсумку проводить усно.

Учні: Письмово відповідають на проблемне питання, усно діляться тим, що було найважливішим.

Домашнє завдання 2 хв
Учитель: Оголошує домашнє завдання, пояснює вибір варіантів, відповідає на запитання.
Учні: Записують завдання в щоденники.

Завдання для закріплення

1. Утворіть чоловічі й жіночі імена по батькові від імен Валерій, Арсен, Ілля, Геннадій.
Відповідь: Валерій, Валерійович, Валеріївна. Арсен, Арсенович, Арсенівна. Ілля, Ілліч, Іллівна. Геннадій, Геннадійович, Геннадіївна.

2. Знайдіть і виправте помилки в іменах по батькові Григорійович, Юріївич, Миколаєвна.
Відповідь: Правильно Григорович (від Григорій складова -ій- випадає), Юрійович (чоловіче ім'я по батькові від Юрій має суфікс -ович, а Юріївна жіноча форма), Миколаївна (до основи імені Микола додається -ай-).

3. Запишіть у формі кличного відмінка імена та по батькові Сергій Іванович, Олена Василівна, Андрій Олексійович, Наталя Петрівна.
Відповідь: Сергію Івановичу, Олено Василівно, Андрію Олексійовичу, Наталю Петрівно.

4. Відредагуйте речення. 1. Дякуємо Петра Федоровича за допомогу. 2. Шановний Іван Степановичу, запрошуємо Вас на збори. 3. Квіти подарували Марії Олексіївній.
Відповідь: 1. Дякуємо Петру Федоровичу за допомогу (давальний відмінок). 2. Шановний Іване Степановичу, запрошуємо Вас на збори (кличний відмінок обох слів). 3. Квіти подарували Марії Олексіївні (правильне закінчення -і в давальному відмінку жіночого імені по батькові).

Диференціація

Сильним: Поясніть письмово різницю між іменами по батькові Олексійович, Олексіївна і Олексович, Олексівна, а також утворіть і запишіть у родовому відмінку Анатолійович та Анатольович. Доберіть до кожного імені по одному реченню зі звертанням.

Підтримка: Скористайтеся зразком, який не збігається із завданнями класу. Богдан, Богданович, Богданівна. Додайте суфікс до основи імені й утворіть форми від імен Олег і Ігор, а потім звіртеся зі слайдом із таблицею. Для кличного відмінка пам'ятайте, що чоловіче ім'я по батькові закінчується на -у, а жіноче на -о, наприклад Василь, Васильовичу, Василівно.

Домашнє завдання

Базове: Опрацювати § 58 (Голуб, с. 170–172), вивчити правило й винятки, виконати вправу 630 (Голуб, с. 172). Записати в кличному відмінку імена та по батькові членів своєї родини і/або вчителів.

За вибором: На вибір підготувати розповідь «Звертання на ім’я й ім’я по батькові в сучасному етикеті» (вправа 627, Голуб, с. 172) або виписати з художніх чи публіцистичних творів сім речень з іменами й іменами по батькові в різних відмінкових формах (вправа 629, Голуб, с. 172).

Рефлексія

Прийом «Одне речення». Письмово (2 хв) кожен відповідає на проблемне питання уроку одним реченням, використовуючи слова виняток і суфікс. Потім усно (2 хв) двоє-троє учнів зачитують свою відповідь і називають одну форму, яку тепер точно не плутатимуть. Очікувана відповідь. Імена по батькові творяться за правилом із суфіксами -ович, -ич, -івн(а), а у Григорій, Микола й Яків є винятки, тому перед звертанням треба визначити початкове ім’я й перевірити форму.

Джерела:

- Українська мова (Голуб, Новосьолова) 10 клас, с. 170
- Українська мова (Голуб, Новосьолова) 10 клас, с. 170, 171
- Українська мова (Голуб, Новосьолова) 10 клас, с. 171
- Українська мова (Голуб, Новосьолова) 10 клас, с. 171, 172
- Українська мова (Голуб, Новосьолова) 10 клас, с. 172
- Українська мова (Голуб, Новосьолова) 10 клас, с. 172, 173